

handlingar, händelser, situationer, förändringar och annat som samhällsvetenskaperna bearbetar, i grunden är sammansatta och mångtydiga. För övrigt är det just detta faktum som samhällsvetenskapernas hela affärsidé utgår från och exploaterar ändlöst.

Så – kanske har Lintons bok i alla fall en betydande svaghet. Men det går fint att bortse från den. Samhällsvetare bör läsa honom. De kommer att glädjas (över nya insikter, över att de gör saker bra) och generas (över att de gör dåliga saker, som alltså kan bli bättre).

REFERENSER

Asplund, Johan, 2002. *Avhandlingens språkdräkt*. Göteborg: Korpen.

Billig, Michael, 2013. *Learn to write badly – How to succeed in the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bolz, Norbert, 2005. *Blindflug mit Zuschauer*. München: Fink.

Weber, Max, 1988 (1920). "Die Wirtschaftsethik der Weltreligionen. Zwischenbetrachtung. Theorie der Stufen und Richtungen religiöser Weltablehnung", s. 536–573 i Weber, Max, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie I*. Tübingen: J.C.B. Mohr.

Bo Isenberg är docent vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
E-post: bo.isenberg@soc.lu.se

Johansson, Anders, 2018. *Rikshushållaren. Gunnar Sträng i socialdemokratins tjänst 1906–1992*. Stockholm: Atlas.

Åsbrink, Erik, 2019. *Gunnar Emanuel Sträng. Med hängslen och livrem i välfärds-Sverige*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Anmälan av Anders Mellbourn

Inför läsningen av en finansministerbiografi går en statsvetares tankar först till frågan om

förhållandet mellan stats- och finansminister. Vad kan boken ha att säga om var en regerings maktcentrum egentligen ligger och om vem som har störst makt över planering och prioriteringar i politiken och fördelningen av resurserna?

På denna punkt är Anders Johansson och Erik Åsbrink, som nu båda kommit ut med biografier över Gunnar Sträng, rörande ense. Gunnar Sträng som finansminister och dennes finansdepartement hade makten och skötte den politiska planeringen under nästan alla Strängs 21 rekordår som landets finansminister. Tage Erlander som statsminister och dennes länge blygsamma kansli (som i dags upphöjts till statsrådsberedningen) spelade andrafiolen när det starka välfärdssamhällets byggdes upp under rekordåren på 1950- och -60-talen.

Förhållandet mellan statsminister och finansminister förändrades delvis när Olof Palme tillträtt som statsminister 1969, eftersom Palme hade större lednings- och samordningsambitioner än sin föregångare. Det fick sina komplikationer. Men att Gunnar Strängs sista år som finansminister fram till avgången efter valförlusten 1976 inte blev lika framgångsrika som tidigare förklaras inte av att finansministern förlorade sin maktställning.

Denna bedömning är varken överraskande eller ny, men det är slående hur de bägge författarna slår fast sakernas tillstånd kort och kategoriskt utan närmare diskussion. Statsministern blir en krumelur i kanten, och särskilt hos Anders Johansson till en början skildrad närmast nedsättande. Anders Johansson öppnar visserligen kort för en bredare analys och hänvisar till en internationellt upplagd statsvetenskaplig utläggning i ämnet av Gunnar Heckscher från mitten av 1950-talet. Och i slutet av sin bok för han ett resonemang, som kunde ha utvecklats, att finansdepartementet under rekordåren tydligt gavs ansvaret att vara ett socialdemokratiskt instrument för att utveckla välfärdsstaten.

Erik Åsbrink citerar Erlanders dagböcker angående hur statsministern är mycket klar

över att han ville ha en stark och dominerande finansminister. Mönstret att det var finansministern som bestämde i relationen mellan statsminister och finansminister hade etablerats före Sträng med både Ernst Wigforss och Per Edvin Sköld. Den ”betydande maktkoncentrationen kring finansministern” var något riktigt och önskat av Erlander. Sedan inför Åsbrink visserligen ett antal exempel på att förhållandet inte alltid var så smärtfritt och att Erlander i sin uppskattning av Strängs politiska insatser kunde vara kritisk mot Sträng som person, mot hans maktfullkomlighet och brister som psykolog.

Ätminstone den statsvetenskapliga läsaren av de här Strängbiografierna hade ändå hoppats på litet mer om ledning, prioriteringar och ideologiska perspektiv i reformpolitiken. Den kanske kunde fått sin plats i en redovisning och diskussion av den politiska fråga från den socialdemokratiska storhetstiden som brukar utmålans som den största framgången både sakligt och i det maktpolitiska spelet med oppositionen – pensionsfrågan, ATP.

Men det står anmärkningsvärt litet om ATP i de här böckerna. Från det sena 1950-talet uppmärksammar i stället båda författarna framför allt Gunnar Strängs långa och till slut framgångsrika kamp för att införa omsättningskatten, omsen som senare blev dagens moms, och som från början ingen (inte ens Sträng själv enligt Johansson) ville ha. Åsbrink ger ATP-striden ett eget avsnitt men skriver inget särskilt om Sträng förutom vad gäller den administrativa organisationen av de fonder som blev resultatet.

Tjänstepensionsfrågan framkallade både en folkomröstning och extraval till andra kammaren i slutet på 1950-talet. Den blev ett exempel på Socialdemokraternas återkommande förmåga att splittra borgerligheten, att få ihop arbetare och tjänstemän som sig närstående löntagare och att med rubriken trygghet sälja in vad som uppfattades som en betydande förändring av makt och ägande i samhället. Varför får vi inte veta mer eller ens

något om Gunnar Strängs roll i detta, när han i övrigt framställs som den stora socialdemokratiska förändringsprocessens ledare?

Kanske är det så att pensionsfrågan i historiens ljus och dagens besvärliga finansieringsperspektiv förlorat sin lyster som juvel i den socialdemokratiska kronan och som därför både en tidigare AMS-chef som Johansson och finansminister som Åsbrink vill hålla sig borta från. Eller så var Gunnar Sträng kanske inte så intresserad och engagerad. ATP var väl statsministerns och Tage Erlanders stora fråga med socialminister Torsten Nilsson som politisk handläggare och statsministerns bisittare i TV-debatterna. I den på sin tid största frågan var trots allt kanske inte finansdepartementet och dess chef den som bestämde i regeringen.

Gunnar Strängs stora sociala reformer kom under hans tid som socialminister: sjukförsäkringen, förbättringen av folkpensionen, förlängningen av semestern. Han hade en stark klasskänsla från sin uppväxt och drev, utan att intressera sig för nationalekonomisk teori, strukturpolitik för standardhöjning och jämlikhet, först som jordbruksminister där han ville få bort olönsamma småjordbruk och sedan med en regional- och industripolitik i syfte att främja stora och effektiva enheter som både kunde ge ägarna vinst och arbetarna fler jobb och bättre löner.

Gunnar Sträng var en finansminister i högkonjunktur – en tid som ingen, allra minst regeringen, förväntat sig de första åren efter andra världskriget då man snarare fruktade massarbetslöshet och kris. Som finansieringsminister (Johanssons uttryck) hade finansministern den avundsvärda möjligheten att gradvis erbjuda alltmer långtgående reformer och kunna betala dem med höjda skatter som överskuggades av den allmänna standardhöjningen. När marginalskatten (ett begrepp som Åsbrink hävdar att Sträng aldrig förstod sig på!) började bli kännbar också för de egna väljarna, blev den proportionella omsen en guldgruva, och en regulator som kunde höjas och ge staten inkomster utan att det riktigt märktes för den enskilde. Och hela tiden kunde

den socialdemokratiska finansministern vara den som stod för en stram ekonomisk politik, som mitt i reformutbudet sparsamt höll kontroll på utgifterna och värnade om en budget i balans (medan den samlade nationalekonomiska professorskåren skakade på huvudet åt denna rigida amatörism).

Vill man uttrycka sig provocerande skulle man kunna hävda att Gunnar Sträng mitt i all sin bufflighet och stridbarhet var en medvindsseglare under två närmast unika uppgångsdecennier av ekonomisk historia. När välfärdsbygget inte var färdigt (som Gunnar Sträng olyckligt undslapp sig några gånger) utan blev mer besvärligt från det sena 60-talets bostadsbrist, medbestämmandekrav, oljekris och internationell stagflation – då hade Gunnar Sträng efter alla sina framgångar svårt att hitta nya vägar utan skylle svårigheterna och röstförlusterna på studentvänstern i storstäderna, okunniga skandaljournalister och en ohederlig ny borgerlig ledare i Thorbjörn Fälldin. När Astrid Lindgren med sin Pomperipossasaga 1976 kunde berätta om en skatt som kunde bli 102 procent blev finansministern ställd, arrogant i reaktionen men i praktiken svarslös. Socialdemokratien var inför valet körd.

Det både gripande och imponerande med Gunnar Sträng är naturligtvis hans osannolika livsresa från Lövsta sopstation, över några år som kringresande lantarbetaragitator, till 31 år i följd på de tyngsta taburetterna vid kungens bord och eget hus i Gamla stan. Han hade en intellektuell kapacitet och en arbetsvilja som nog hade fört honom till toppen var än han hamnat. Han skulle just inrätta sig för ett liv som egen trädgårdsmästare då han som en sista insats för sin fackavdelning skickades till lantarbetarnas kongress, där han utmärkte sig och valdes in i ledningen. Sedan gick det snabbt vidare.

Anders Johansson hävdar att Sträng skulle ha lämnat regeringen och blivit LO-ordförande redan 1947 om inte regeringens dåvarande inre kärna med Tage Erlander, Per Edvin Sköld och Ernst Wigforss tvingat

honom kvar i kanslihuset mot löfte om större framtida uppgifter. Hade han blivit trädgårdsmästare, skulle jag tro att han åtminstone slutat som VD för Weibulls eller något som idag skulle heta Plantagen eller Blomsterlandet.

Gunnar Sträng kan synas som en politikertyp från forntiden, en självsäker herre med outtömlig arbetskapacitet, handlingskraft och manlig härskarteknik. Han ringde lika lätt upp och förhandlade priset på nya regeringsbilar med Volvochefen som han reglerade statsbudgeten med att sänka (sällan) och höja (ofta) arbetsgivaravgifter och indirekta skatter. Men vi påminns också om att det inte alltid gick så bra. Hans industripolitiska försök att rädda de svenska varven blev en utdragen och till slut misslyckad historia, vilket Anders Johansson ägnar måhända oproportionerligt många sidor att redovisa.

Men visst vore han också en man för vår tid. Med dagens dramaturgiska och kommunikationsvetenskapliga jargong var Gunnar Sträng skicklig på att bygga upp en ”persona” i offentligheten. Han tillät sig långa svindlande utläggningar om sin proletära barndom och kampen mot statarsystemet med referenser till vännen Ivar Lo-Johanssons romaner och Albin Amelins målningar, för att sedan övergå till polemik spetsad med egna underliga språksvängningar som möjligen skulle visa på eller raljera med bildning. Han gick genom den svartvita TV-rutan med sina ogenerat beskäftiga presentationer av statsverkspropositionen. Han bar sina hängslen, sin svängrem och sin säkerhetsnål över plånboken i bakfickan. Erik Åsbrink ger oss en ordlista över ”strängska” i sin bok. Det är lätt att instämma med Anders Johansson om att en samtida PR-byrå borde avundas skickligheten i detta utstuderade personliga varumärkesbygge.

Gunnar Sträng kunde peka på konkreta resultat av sin politik. Han var nationalist och regleringsivrare. Han kunde hålla expertis och överhet på plats och drevs av en historisk klasskänsla för de utsatta. Det är väl just den blandningen av egenskaper hos sina politiska ledare som de socialdemokratiska väljare som

övergett Socialdemokraterna för Sverigedemokraterna skulle vilja se igen.

Gunnar Sträng är ovedersägligen en politisk figur av enastående format i Sverige och därvid förstas tillräckligt intressant för att fylla flera böcker. Att det ges ut två omfattande volymer om honom just nu är inte heller så anmärkningsvärt i en tid då intresset för politikerbiografier till slut också nått Sverige. Men det finns också med de här böckerna något litet underligt, något som skaver, som man säger nuförtiden.

Anders Johansson, som både är disputerad historiker och tidigare förvaltningschef inom arbetsliv och arbetsmarknad, har ett särskilt fokus på Gunnar Strängs fackliga bakgrund och relation till LO under statsrådsåren. Han kan också förlita sig på ett personligt förhållande till studieobjektet. Han stod Sträng och hans hustru Ingrid nära och har haft tillgång till bådars personliga dagboksanteckningar och brev. Redan samma år som Sträng dog, gav han ut en stor bok om Strängs ungdom och fackliga tid, som han nu bearbetat för inledningen av den nya boken.

Erik Åsbrink skriver som tidigare medarbetare till Sträng i finansdepartementet och senare efterföljare som statsråd och efterträdare som finansminister. Det ger också ett personligt perspektiv men annat än Johanssons. Och det är känsligare. Åsbrinks far, Per Åsbrink, var riksbankschef under större delen av Strängs finansministertid och de båda herrarna hade inte alltid de bästa relationer, alldeles särskilt efter den räntehöjning Riksbanken gjorde 1957 utan att konsultera regeringen, vilket gjorde Sträng rasande. (Sedan mer än 20 år är ju idag förutsättningarna annorlunda med Riksbankens självständiga ställning och penningpolitikens avpolitisering.)

Men också sonen Åsbrink hann ha sina meningsmotsättningar med Sträng, särskilt mot slutet av Strängs karriär. Kjell-Olof Feldt blev finansminister 1982 med Åsbrink som statssekreterare när Socialdemokraterna återkom till makten. Sträng blev då en tid

ordförande i riksbanksfullmäktige de första åren och höll emot den nya socialdemokratiska ekonomiska politiken. Statssekreterare Åsbrink efterträdde Sträng i ordförandestolen 1985 och fattade snabbt beslut om avregleringar på finansmarknaderna som Sträng satte sig emot.

Detta behandlas mycket kortfattat och diskret i Åsbrinks bok, medan Anders Johansson på sin biografis sista sidor tar ut svängarna ordentligt i ett engagerat utfall mot avregleringspolitiken och Erik Åsbrinks roll i denna.

Kanske ser vi här också i biografiförfattandet en inomsocialdemokratisk kamp om tolkningsföreträde i historieskrivningen om det som kommit att kallas rosornas krig och 90-talspolitiken, som också är en förklaring till att vi så nära varandra fått två böcker om Gunnar Sträng och hans tid.

I själva historiken och porträttet av Gunnar Sträng är ändå de båda böckerna hyggligt samstämmiga. Det går nog att lita på bägge författarnas bild av föremålet. Det blir en del dubbelläsning att ta del av dem samtidigt, men de olika ingångarna kompletterar mest varandra. De många personliga samtalen med Sträng och tillgången till det privata arkivet gör förstas Anders Johansson till något av en officiös levnadstecknare, angelägen att värna föremålets eftermäle. Men han blir aldrig devot i sin skildring, däremot ibland litet långgrandig i sin iver att redovisa det material från Sträng själv som han har. Det är ju här han har sitt trumfkort. Och det har han hållit till sig själv: Erik Åsbrink konstaterar lakoniskt i sin inledning att Johansson tyvärr inte givit honom tillgång till något av detta.

Åsbrink håller god min och kompenserar rikligt med egna minnesbilder från sin närhet till Sträng i kanslihuset och åren därefter. Han skriver med gott humör i en korthuggen, myndig men samtidigt lättillgänglig stil, som andas egen finansministerauktoritet. Han täcker in en rad stora och små också litet udda politikområden som Strängs engagemang för mellanölet och hästsportens villkor och sätter gärna betyg på insatserna. Han uppehåller sig

lustfyllt vid Strängs årliga budgetmöten med professorerna i Nationalekonomiska föreningen. Ibland blir det nästan litet för många anekdoter.

På en punkt får dock rivaliteten och spänningen mellan författarna både förbryllande och olustiga uttryck. Mitt i alla åren av umbäranden, kamp, konflikt och triumfer fanns en stor, alldeles särskild personlig tragedi i Gunnar Strängs liv. När hans första hustru, ungdomskärleken Birgit från Hässelby, skulle föda paret tredje barn, dog hon och barnet under förlossningen. Johansson och Åsbrink är överens om att Sträng bekämpade och dränkte sin sorg genom kopiöst arbete. Men

Johansson ger en ömsint och detaljerad personlig berättelse om den hjälplöse fadern i sjukhuskorridoren medan Åsbrink hävdar att dödsbudet nådde Sträng vid ett regeringssammanträde som Sträng inte bröt.

Johansson har Strängs egen berättelse som källa, medan Åsbrink hänvisar till andrahandsuppgifter. De kan båda vara opålitliga. Men det känns underligt. Hur det förhöll sig borde också de mest rivaliserande författare rimligen kunna reda ut.

Anders Mellbourn är pensionerad journalist och docent i statsvetenskap.

E-post: anders@mellbournanalys.se